

DE FRANSE CONSTITUTIONELE
CRISIS VAN 1871-1873 IN DE
NEDERLANDSE KRANTEN:

DE DISCUSSIE OVER DE WENSELIJKHEID
VAN DE INVLOED VAN DE LIBERALE
PRINCIPES OP HET STAATSBESTEL

Een scriptie door Cyriel van Glabbeek (s4251008)
Begeleider: Dries Raeymaekers

Inhoud

Status Questionis	6
Een positief discours?.....	10
De Tijd	10
Maasbode.....	12
Algemeen Handelsblad.....	15
Een negatief discours?	20
De Tijd	20
Maasbode.....	23
Algemeen Handelsblad.....	24
Het achterliggende debat	27
De katholieke bladen.....	27
Algemeen Handelsblad.....	29
Conclusie.....	30
Literatuurlijst	34
Literatuur	34
Bronnen (allen te raadplegen via Delpher).....	34
Algemeen Handelsblad.....	34
De Tijd	35
Maasbode.....	35

Inleiding:

“’t Is echter zeer goed mogelijk, dat alsdan de natie verstandig genoeg zou zijn, om zulk een schijn-koningschap, ’t welk eigenlijk op het gekroonde presidentschap eener republiek zoude uitloopen, van de hand te wijzen, en nog liever de republiek dan zulk een monarchie te kiezen.”¹ – De Tijd

“Gebrek aan Vaderlandsliefde wordt te recht aan de samenzweerdere ter rechterzijde verweten. De republiek is voor zulk een verdeeld land als Frankrijk het enige redmiddel, omdat alle vaderlandslievende ingezetenen haar zonder schande dienen kunnen, ter wille van het gemeenschappelijke vaderland.”² – Algemeen Handelsblad

Nadat de Keizer der Fransen, Napoleon III, op 2 september 1870 na de slag bij Sedan werd gevangengenomen door de Duitse troepen, viel de machtsbasis van het Tweede Franse Keizerrijk weg. In diens plaats werd een (op dat moment gedachte) tijdelijke republiek opgericht, de Derde Franse Republiek, die tot taak had de vrede te regelen. Om de Nationale Vergadering samen te stellen werden er verkiezingen gehouden door het hele land, met de goedkeuring van Bismarck. Deze nieuwe Nationale Vergadering kwam er op 12 februari 1871 een bijeen in Bordeaux, wat de oprichting van de Derde Franse Republiek bevestigde. In de Nationale Vergadering zaten vele republikeinen die in 1848 zich bij de Tweede Republiek hadden aangesloten, en zij hadden de wens om ditmaal definitief een republiek te vestigen. De meerderheid in de Nationale Vergadering bestond echter uit monarchisten, die wensten dat Frankrijk weer een monarchie zou worden en de Republiek eerder als een tijdelijk iets zagen. Deze tegenstelling, een republiek geleid door monarchisten, zou al snel leiden tot een constitutionele crisis met als inzet: welke staatsvorm moest Frankrijk hebben?³

De republikeinen waren eensgezind in hun verlangen om een republiek te vestigen, en had enkele prominente republikeinen in de Nationale Vergadering gekregen, zoals Gambetta en Grévy. Aan de andere kant bestond het numeriek grotere monarchale kamp uit drie kleinere groepen die niet elk een meerderheid konden krijgen voor hun eigen

¹ *De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad* (08-08-1873).

² *Algemeen Handelsblad* (24-02-1872).

³ Robert Tombs, 'THE THIERS GOVERNMENT AND THE OUTBREAK OF CIVIL WAR IN FRANCE, FEBRUARY-APRIL 1871', *The Historical Journal* 23, 4 (1980), pp. 813-831, alhier p. 814; Kevin Passmore, *The Right in France from the Third Republic to Vichy*, (Oxford, 2013), p. 18-19.

troonpretendent. Deze verdeeldheid maakte de monarchale meerderheid niet effectief. De Legitimisten stonden achter de graaf van Chambord, de laatste afstammeling van Karel X, de 'ware (en enige) erfgenaam' (volgens de Legitimisten) van de oudste tak der Bourbons, die vanuit zijn jeugd en opleiding een sterke afkeer had van de principes van 1789. De Orleanisten stonden achter de graaf van Parijs, de afstammeling van de laatste koning der Fransen Louis Philippe, die een parlementair koningschap voorstonden op liberale principes. Of moest er, zoals de Bonapartisten hoopten, toch een herstel van het Keizerrijk komen, met de in verbanning levende Napoleon III of diens zoon Napoleon IV aan het hoofd? Deze onderlinge verdeeldheid over wie de troon zou moeten bestijgen, leidde in de Vergadering tot een impasse. De vraag of Frankrijk permanent een republiek moest worden, of toch een koninkrijk leidde tot een crisis die Frankrijk gedurende een aantal jaren in zijn greep zou houden.⁴

De situatie in Frankrijk was een van de belangrijkste Europese gebeurtenissen van dat moment. Iedereen vroeg zich af wat er ging gebeuren na de val van het Keizerrijk en het verlies van de Frans-Duitse oorlog en de situatie werd daarom in vele Europese landen op de voet gevolgd. Vele kranten schreven dag na dag artikelen waarin zij de gebeurtenissen in Frankrijk beschouwden en hun eigen invulling eraan gaven. Nederland kon een unieke positie in deze beschouwingen aannemen. Het land had een lange republikeinse traditie gehad, van 1588 tot 1795 als de Republiek der Verenigde Nederlanden en van 1795 tot 1806 in verscheidene vormen, en was tevens een koninkrijk sinds 1813 (en een korte periode van 1806 tot 1810, maar het koninkrijk zoals dat indertijd was bestond sinds 1813). Daarnaast was Nederland gedurende die perioden vele malen met Frankrijk in conflict geweest en had Frankrijk grote invloed gehad op Nederland. De relatie tussen Nederland, Frankrijk, republiek en monarchie was er een die geen ander land in Europa op zijn of haar conto kon schrijven.

Deze unieke combinatie maakt het interessant om te kijken wat de Nederlandse kranten schreven over de gebeurtenissen in Frankrijk en leidt tot de vraag: Hoe werd de constitutionele crisis van Frankrijk van de jaren 1871 tot en met 1873 beschreven in de Nederlandse kranten? En waarom deden zij dat op die manier? Er wordt dus gekeken naar het discours van de kranten over de situatie in deze periode.

⁴ Gerald Friedman, 'Capitalism, Republicanism, Socialism, and the State: France, 1871-1914', *Social Science History* Vol 14 (1990), pp. 151-174, alhier p.153.

Om deze vraag te onderzoeken zullen er krantenartikelen worden onderzocht uit de drie jaren dat de kwestie op een hoogtepunt was, namelijk van 1871 tot en met 1873. Alle artikelen die gebruikt worden zijn te raadplegen via de zoekmachine Delpher. Zoekwoorden die zijn gebruikt zijn: Legitimisten, Orleanisten, Bonapartisten, Thiers, Chambord, MacMahon en Derde (Franse) Republiek. Delpher heeft zijn beperkingen. Zo zijn niet alle artikelen uit de jaren 1871 tot en met 1873 gedigitaliseerd en worden, op basis van de gekozen zoekwoorden, artikelen die relevant zouden zijn misschien niet weergegeven. Toch denk ik dat er op basis van het beschikbare en gebruikte materiaal conclusies kunnen worden getrokken over de meningen van de Nederlandse kranten gedurende deze periode.

Voor het uitvoeren van deze discoursanalyse zal ik meer kijken naar de langere artikelen, waarin er meer aan opinievorming wordt gedaan. Het behandelen van alleen deze artikelen kan de indruk wekken dat de kranten niet in staat waren tot objectieve nieuwsverspreiding, dat alle gegeven informatie op een bepaalde manier moest worden ingekleurd. Dit is incorrect. Als er in Delpher gezocht wordt vind men vele kleinere artikelen, bijvoorbeeld in de telegrammen of korte overzichten van buitenlands nieuws, waarin objectief informatie wordt weergegeven. Deze stukjes doen echter niet aan opinievorming, en bij een discoursanalyse wordt juist de nadruk gelegd op de opinie die de krant heeft, en vooral waarom zij die heeft. Om deze reden wordt alleen naar de langere artikelen gekeken.

Er is in dit werkstuk voor gekozen om drie kranten nader te bestuderen, namelijk De Tijd, de Maasbode en het Algemeen Dagblad. De reden daarvoor is dat alle drie de kranten een redelijk grote oplage hadden in Amsterdam. Daarnaast brachten deze kranten consistent langere artikelen uit, waardoor het onderzoek naar een prevalerende mening gemakkelijker wordt. Daarom zullen alle drie de te onderzoeken kranten een uitgesproken mening hebben over de geprefereerde staatsvorm (en pretendent als zij een monarchie verkiezen) voor Frankrijk. Deze sprongen er dan ook geregeld uit bij Delpher en al snel werden deze drie kranten het merendeel van de onderzochte artikelen.

De artikelen van de drie kranten werden geanalyseerd aan de hand van de methode zoals dat wordt gesteld in 'Newspapers' van Stephen Valla. Dat betekent dat er in de artikelen gezocht werd naar toon (vaak te vinden in bijvoeglijke naamwoorden of hoe iemand wordt afgebeeld, goed of slecht) en consistentie. Een eenmalige slechte uiting over persoon A terwijl de krant de rest van de tijd neutraal is zegt weinig, maar als de krant constant negatief is over persoon A betekend dat iets voor het standpunt van de krant. Er

werd echter ook gekeken naar wat nieuwswaardig werd gevonden. Als een krant steeds schrijft over persoon A, maar nauwelijks over persoon B geeft dat mogelijk ook iets over het standpunt van de krant aan.

In het eerste hoofdstuk zal worden gekeken of er een 'positief discours' te vinden is in de artikelen. Geven ze een bepaalde voorkeur aan een persoon of voorkeur aan een bepaalde staatsvorm? En als dat het geval is, welke redenen geven de kranten daar dan voor? Mijn hypothese is dat de kranten afhankelijk van hun achtergrond een voorkeur hebben. Ik bedoel daarmee niet te zeggen dat ze inderdaad een voorkeur hebben. Ik bedoel te zeggen dat, als een van de mogelijkheden goed aansluit bij hun gedachtegoed, dat de kranten dan waarschijnlijk positief over diegene zullen schrijven. Ik zeg niet dat het zo is, maar ik ga kijken of die hypothese hout snijdt.

In het tweede hoofdstuk zal worden gekeken of er een 'negatief discours' is te vinden in de artikelen. Welke beeldvorming bestaat er over de verschillende mogelijkheden? Als ze positief waren over een bepaalde mogelijkheid, waren ze dan ook negatief over de rest? Of als ze geen voorkeur hadden vóór iets of iemand, hadden ze dan wel een beeld van wie of wat beslist niet?

In het derde hoofdstuk zal worden gekeken of er in de artikelen een achterliggend discours te vinden is. Als dat het geval is, zal er worden gekeken wat dat is en wat precies het punt is waardoor de kranten zich aan een bepaalde kant scharen. Misschien vertelt het iets over Nederland zelf?

Echter, voordat er gekeken kan worden naar de artikelen van de drie gekozen kranten, zal er eerst wat achtergrondinformatie over de kranten zelf moeten worden gegeven. In de Status Questionis wordt daar meer op ingegaan.

Status Questionis

Hoewel er over de Derde Franse Republiek genoeg informatie te vinden is, zijn een groot aantal van die boeken redelijk verouderd, of gaan ze niet erg diep in op de problemen die de republiek aan het begin van zijn bestaan had. Om die reden moest er worden gepuzzeld met kleine stukjes achtergrondinformatie die uit meerdere artikelen werden gehaald. Naast deze ongelukkigheid bestaan er ook weinig boeken of artikelen die de mediabeshouwingen in Nederland over dit onderwerp belichten. Er zijn wel enkele artikelen over de media in Frankrijk zelf, maar dit onderzoek zal zich specifiek richten op de Nederlandse media.

Aan het begin van de crisis staat de verkiezing van een monarchale meerderheid om de net geformeerde republiek te gaan leiden. Deze inherente tegenstelling zou al snel leiden tot de constitutionele crisis. Historici schrijven deze overwinning echter niet toe aan een sterke drang voor het herstel van de monarchie in Frankrijk. Meerdere publicaties stellen dat de monarchisten een zodanig grote meerderheid kon verkrijgen door enerzijds de ‘alles-of-niets’ mentaliteit van de meest spraakmakende republikeinen wat betrof de Frans-Duitse oorlog, anderzijds doordat de monarchisten juist gematigd waren en zo snel mogelijk de vrede wilden bereiken. De republikeinen waren ook verre van verenigd, wat de monarchisten een grote kans gaf om de monarchie te herstellen nu ze het roer in handen hadden. Zij waren echter wel verenigd rondom het idee dat er een troon moest komen, maar waren onderling verdeeld over de kwestie aan wie deze troon dan moest worden aangeboden en welke vorm deze moest aannemen.⁵

Daarnaast is er door middel van boeken en artikelen een beeld te schetsen van enkele belangrijke personen, zoals Thiers en Hendrik (V), de graaf van Chambord. Zo stelt Stephen E. Hanson dat het beeld van Chambord als simpelweg nostalgisch naar het ancien régime onjuist is. Chambord zag de oplossing voor Frankrijks problemen wel als een terugkeer naar het katholicisme, de monarchie en een ‘natuurlijke orde’, maar hij wilde dat niet om terug te keren naar het feudalisme. Hij zag het als de oplossing voor de straf die God op Frankrijk had gelegd na de verschrikkingen van ‘regicide and atheism’. En zo wordt Thiers neergezet als een uiterst pragmatisch man, die zich zo snel in de goede kringen wist te

⁵ Brian Jenkins, *Lord Lyons: A Diplomat in an Age of Nationalism and War*, (Montreal, 2014), p. 363; Stephen E. Hanson, ‘The Founding of the French Third Republic’, *Comparative Political Studies* 43(8/9) (2010), p. 1023–1058, alhier p. 1026; Tombs, ‘The Thiers government’, p. 814.

plaatsen bij verschillende bestuursvormen (Julimonarchie, Tweede Republiek, Tweede Keizerrijk, Derde Republiek) dat hij ook wel een politieke prostituee kan worden genoemd.⁶

Door de weinige informatie betreffende mediabeschouwingen in Nederland, zullen de meeste bronnen door mij handmatig voor het eerst met dit oog worden bekeken en standpunten gescand. Dit wordt gedaan door gebruik te maken van het hoofdstuk 'Newspapers', geschreven door Stephen Vella, uit het boek *'Reading primary sources: the interpretation of texts from nineteenth- and twentieth-century history'*. Het belangrijkste om weg te nemen uit dit artikel is dat er in krantenartikelen gezocht kan worden naar de reden waarom een auteur (of, als die niet genoemd wordt, de krant) een bepaalde kant kiest of ervoor kiest iets te beschouwen. Daardoor werken ze als een filter van ideeën. Tevens geven opmerkingen en beschouwingen in kranten weer wat hun publiek is. Deze opmerkingen worden meegenomen in dit werkstuk en komt naar voren in de beschouwingen. Op pagina 199 worden enkele voorbeelden gegeven die men aan het artikel zou kunnen vragen, zagezegd. Voor dit werkstuk zijn een aantal vragen die daar worden weergegeven relevant, waaronder: Voor wie is het artikel geschreven, waarom heeft de schrijver deze aannames en stellingen over de situatie, positioneert het zichzelf tegenover een ander perspectief of een andere ideologie en als laatste, voldoet het artikel aan verwachtingen die je van tevoren had?⁷

Aangezien in dit werkstuk uit wordt gegaan van een discoursanalyse, is het belangrijk om de achtergrond van de verschillende kranten te weten. Deze kunnen namelijk het discours dat de krantenartikelen hebben verduidelijken. Om die reden wordt er nu iets ingegaan op de achtergrond van de verschillende kranten omstreeks 1870.

De Tijd werd gesticht door een geestelijke, namelijk oud-kapelaan en priester Judocus Smits, die tot 1868 de leiding over het dagblad zou hebben en ook in de jaren daarna nog invloed zou uitoefenen. De Tijd werd opgericht in een tijd dat liberalen onder leiding van Thorbecke pleitten voor de vrijheid van godsdienst. De Tijd, die werd opgericht als 'een Katholiek blad' en al snel de ondertitel *Dieu et mon droit* (God en mijn recht, 'ziedaar de leus van den standaard waaronder wij strijden') zou dragen, had in zijn beginjaren dan ook een goede relatie met de Thorbeckiaanse liberalen, al zou deze naar mate de jaren

⁶ Hanson, 'The Founding of the French Third Republic', 1031-1032.

⁷ Miriam Dobson, Benjamin Ziemann, *Reading primary sources: the interpretation of texts from nineteenth- and twentieth-century history* (London, 2009). Daarin: Stephen Vella, *Newspapers*, p. 192-208, 192-193, 199.

vorderden verminderen. Daarbij werd de grootste concurrent van de krant het liberale dagblad het Algemeen Handelsblad, aangezien zij zich beiden in Amsterdam hadden gevestigd. De Tijd richtte zich voornamelijk op katholieke aangelegenheden en had ook vaker kritiek op regeringsbesluiten, voornamelijk als zij katholieken (al dan niet bewust) benadeelden. De Tijd had een gematigde katholieke signatuur in deze tijd.

De Tijd werd nog conservatiever toen Smits in 1868 de krant verkocht aan M. W. van der Aa. Van der Aa werd eigenaar, maar Smits bleef verantwoordelijk voor de gehele inhoud van het blad tot zijn overlijden in 1872. Toch kon Van der Aa een sterke invloed uitoefenen op de inhoud, aangezien hij zelf meer ideologische stukken ging schrijven voor het blad. Van der Aa was in een ander milieu opgegroeid dan Smits en had meer conservatieve neigingen, voornamelijk gestimuleerd door de antiklerikale tendens die het merendeel van de liberalen in Nederland hadden aangenomen. De Tijd concurreerde al sinds 1846 met het Algemeen Handelsblad, maar nu zou het dat ook meer op ideologisch gebied gaan doen. De Tijd zou in die strijd vaak gesteund worden door een Rotterdamse concurrent. De Tijd had een dubbelzinnige relatie met deze krant, die De Maasbode heette, omdat het enerzijds een ideologische steun als een financiële concurrent was.⁸

De Maasbode werd in 1868 opgericht door drie Rotterdammers en een Utrechtenaar, allen van Rooms-Katholieke afkomst. Een van hen, J. Bos, was priester. De drie Rotterdammers kwamen uit een gemeente waar in de laatste jaren de spanning tussen enerzijds de katholieken en anderzijds de liberalen op scherp was komen te staan. Een van de grote spanningspunten was het standpunt van de liberalen betreffende het geloof, en dan voornamelijk de uitingen daarvan in de liberale pers, waarvan in Rotterdam de Nieuwe Rotterdamse Courant (NRC) het meest prominent was. De Nederlandse bisschoppen hadden in 1867 gewaarschuwd tegen bepaalde boeken en stromingen die een gevaar vormden voor het geloof, waaronder het liberalisme. Juist tegen deze liberale pers wilde de Maasbode ingaan. De Maasbode werd opgericht om het katholieke geluid te laten horen en als strijdmiddel tegen de liberale pers. Dit was niet zonder slag of stoot gegaan. Zo wilde het grote katholieke tijdschrift De Tijd niet dat er een concurrent kwam. Als compromis werd de Maasbode een weekkrant en in 1870 verscheen de Maasbode drie keer per week.

De Maasbode had een sterke katholieke signatuur. Dit was al vanaf het eerste nummer duidelijk. Dit eerste nummer was in oktober 1868 uitgegeven en de opbouw zoals

⁸ Nic. Schrama, *Dagblad De Tijd*, (Nijmegen, 1996), p. 21-40, 75-81.

die toen was bestond in de periode van 1870 en 1873 ook. Het blad bestond uit vijf pagina's en op de voorpagina stond een zogenoemde 'redactionele tekst'. Dit was een stuk waarin de redactie hun mening gaf over een bepaalde gebeurtenis. Dit is belangrijke informatie, aangezien vrijwel alle artikelen van De Maasbode die in dit stuk gebruikt worden op dit eerste blad gedrukt waren. (Ik moet hier vermelden dat deze informatie pas tot mij is gekomen ná het inzamelen van de artikelen. Er is dus niet opzettelijk gezocht naar deze redactionele teksten.) In het eerste nummer ging deze redactionele tekst over de politieke verhoudingen tussen de katholieken, protestanten en liberalen tot dan toe. Het artikel was zeer negatief over de liberalen en stelde dat 'De moderne richting (het liberalisme) heeft den strijd aangebonden tegen het Christendom, dat reeds zooveel machtige vijanden verslagen en vernietigd heeft'. Ook het gedeelte binnenland ging voornamelijk over katholieke onderwerpen en de rubriek buitenland ging voor twee derde over de paus. Over De Maasbode is dus te concluderen dat het een sterke katholieke en antiliberaal signatuur had vanwege de situatie van de Rotterdamse katholieken ten tijde van de oprichting van het blad.⁹

Het is interessant om te vermelden dat beide kranten rond 1870 zich in ongeveer dezelfde situatie bevonden. Beide waren katholieke kranten, gevestigd in een stad in een voornamelijk protestantse regio. Beiden hadden als grote concurrent een liberaal blad. Voor de Maasbode was dit de Nieuwe Rotterdamse Courant, voor De Tijd het Algemeen Handelsblad. Daarnaast concurreerden ze ook met elkaar om de gunst van de katholieke lezer in de Randstad, maar vielen ze elkaar ook bij op ideologisch gebied.

Zoals reeds gezegd was de grootste concurrent van De Tijd (en in mindere mate van de Maasbode) het liberale Algemeen Handelsblad. Dit sinds 1828 bestaande blad was de grootste liberale spreekbuis van het land. Daarnaast had het een antiklerikale houding, wat een belangrijke impuls was voor de oprichting van meerdere katholieke bladen, waaronder natuurlijk De Tijd.¹⁰

⁹ Hans Vermeulen, *De Maasbode. De bewogen geschiedenis van "de beste courant van Nederland"*, (Zwolle, 1994), p. 16-54; Nic. Schrama, *Dagblad De Tijd*, (Nijmegen, 1996), p. 79.

¹⁰ W. Visser, *De Papieren Spiegel, honderdvijfentwintig jaar Algemeen Handelsblad, 1828-1953*, (Amsterdam, 1953), p. 43.

Een positief discours?

In het komende hoofdstuk zal er een discoursanalyse plaatsvinden van de krantenartikelen van deze drie kranten gedurende de periode 1870-1873. Hadden de kranten een voorkeur? En zo ja, klopt dan de hypothese dat deze lag in de lijn van de ideologische achtergrond van de krant?

De Tijd

Aan het begin van de crisis stond in De Tijd een artikel dat de vele constituties en regeringsvormen beschreef die Frankrijk sinds het uitbreken van de Franse Revolutie in 1789 had gekend. Daarbij was aangegeven hoe lang elke constitutie had bestaan. Zij concludeerde de opsomming met het volgende citaat:

*'Ziedaar de vruchten der zoo hooggeroemde "onsterfelijke beginselen van 1789" die Frankrijk in een poel van jammeren hebben gestort, nadat het gedurende acht eeuwen...slechts ééne dynastie, één gouvernement, ééne constitutie gekend had.'*¹¹

Hier wordt duidelijk gesteld dat de revolutie van 1789 Frankrijk slechts leed had aangedaan. De stabiliteit en goedheid van de Bourbondynastie (in de verschillende vormen sinds Hugo Capet) was tenietgedaan door de revolutie van 1789, en het leed dat daaruit was voortgekomen duurde tot dan nog steeds voort. Hoe kon er een einde worden gemaakt aan dit leed? Niet via de Republiek, stelde de Tijd, immers was de republiek het voornaamste voortvloeiende van 1789 en het republikeinse Parijs had 'den hevigsten woelgeesten en volksopruiers een plaats in de vergadering bezorgd'. De Tijd vreesde de mogelijkheid dat onder deze omstandigheden een burgeroorlog zou kunnen uitbreken. Als dat gebeurde achtte De Tijd dat Frankrijk 'het meest te vrezen [had] van de republikeinen'. Inderdaad zou nog geen maand na die berichten een burgeroorlog uitbreken waar radicale republikeinen voor verantwoordelijk waren, aangezien in Parijs de Commune ontstond.¹²

Nee, het heil van Frankrijk moest niet worden gezocht bij de republiek, maar bij de monarchie. Er waren echter een drietal pretendentes. Welke van deze drie moest dan de

¹¹ De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad (25-03-1871).

¹² De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad (21-02-1871); De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad (23-02-1871).

troon bestijgen? Chambord, Orleans of Bonaparte? Uit het bovenstaande citaat bleek De Tijd er geen doekjes om te winden en de voorkeur duidelijk uit te laten gaan naar Chambord, de laatste afstammeling van de eerste tak der Bourbons. Het was voor de krant 'een geluk dat door de goddelijke Voorzienigheid de laatste afstammeling der Bourbons behouden is gebleven' voor Frankrijk. Op die manier was er nog een sprankje hoop voor katholiek Frankrijk over.¹³

Waarom stond De Tijd achter de claim van Chambord, en niet achter die van de prins van Orleans of de ex-keizer Napoleon III Bonaparte? Ten eerste was Chambord 'den wettigen erfgenaam...van de kroon van Frankrijk' volgens de Legitimisten, en de Tijd nam die beeldspraak over. Hij was de laatste (en enige) kleinzoon van Karel X, de laatste koning van de tak der Bourbons. Karel X was echter niet de laatste koning van Frankrijk. Immers, Louis Philippe van Orleans zat op de troon van 1830 tot 1848. Uit het negeren van de zogenoemde Julimonarchie blijkt dat De Tijd Louis Philippe niet als legitieme koning zag. Daardoor konden zijn zonen en kleinzonen dat ook niet zijn. Waarom was Louis Philippe geen legitieme koning voor De Tijd? Het antwoord is dat 'de kandidatuur van een prins van Orleans geen steunpunt of rustplaats [kan] zijn, maar...eenvoudig de revolutie bestendigen [zou]...'. Zie hier het antwoord: de principes waarvan de Orleans prinsen hun macht afleidden, waren een afgeleide van de Franse Revolutie, die Frankrijk zoveel leed had gebracht zoals in het vorige hoofdstuk gesteld. Een koningschap zoals de Orleanisten dat wensten, was volgens De Tijd 'een schijn-koningschap, 't welk eigenlijk op het gekroonde presidentschap eener republiek zoude uitlopen'. De Tijd stelde dat de monarchie op die manier ernstig werd uitgehouden. Volgens De Tijd moest een monarchie dus niet op liberale principes staan, anders was deze niet veel meer waard dan een republiek. De graaf van Orleans was voor de Tijd en de Legitimisten te nauw verbonden met de principes van de Franse Revolutie.¹⁴

Beiden stelden echter wel dat Orleans zich bij Chambord kon aansluiten, aangezien de echt van Chambord kinderloos was gebleven en de prins van Orleans dan dus ook de rechtmatige troonopvolger zou worden. De Tijd ging er namelijk van uit dat als de prins van Orleans zich zou onderwerpen, Chambord hem zou aanwijzen als zijn erfgenaam. Daar kreeg de krant ook gelijk in. Op deze manier zou hij volgens De Tijd ook meer kans maken om de troon te bestijgen dan als hij die liet afhangen van een of andere partijmanoeuvre of

¹³ *De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad* (18-05-1871).

¹⁴ *Ibidem; (De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad* (08-08-1873).

volksstemming. Erfopvolging was dus erg belangrijk voor De Tijd. De ideologische tegenstelling tussen de prins van Orleans en Chambord lijkt hier echter uit het oog verloren, of niet relevant te zijn geweest. Dat Chambord de principes van de prins van Orleans niet kon aannemen mocht duidelijk zijn, want dan zou hij alles verloochenen waar hij voor stond. Maar waarom zou de prins van Orleans die van Chambord aannemen? En als hij dat wel zou doen, wat zou de prins van Orleans ervan weerhouden de monarchie meer liberaal in te richten na de dood van Chambord? Die vragen stelde De Tijd niet, en zij hadden er waarschijnlijk ook geen antwoord op. Ook de Bonapartes hadden zich verbonden aan de principes van 1789, dus om dezelfde redenen konden zij de troon niet bestijgen. Daarbij had Napoleon III Frankrijk juist net in deze chaos gestort.¹⁵

Ten tweede was Chambord een man wiens 'onwrikbaarheid, daar waar het de handhaving zijner rechten geldt' algemeen bekend was. Hij was opgegroeid met een verachting voor de Revolutie van 1789 doordat die, naast Frankrijk, ook zijn familie zoveel leed had aangedaan. Door de revolutie waren ze hun troon kwijtgeraakt en uiteindelijk verbannen. Hij was een voorstander van een rekatholisering van Frankrijk en wilde terug naar een koninkrijk waarin de koning daadwerkelijk macht had, gebaseerd op *droit divin*. Zijn ideologie stelde dat de problemen die Frankrijk had gehad sinds 1789 een straf van God waren voor het afwijken van het katholicisme en op Goddelijke basis geïnstalleerde koningschap. Door daarnaar terug te keren, met hem als legitiem heerser, zouden de problemen die het moderne Frankrijk teisterden moeten ophouden. Dit sprak een katholieke krant als De Tijd, met dezelfde afkeer voor de beginselen van 1789 en het liberalisme, vanzelfsprekend wel aan.¹⁶

Maasbode

Op 3 maart 1872 bracht het weekblad De Maasbode een bijna pagina vullend artikel uit, getiteld 'De Graaf van Chambord', waarin het reflecteerde op de gebeurtenissen in Frankrijk vanaf de Franse revolutie tot dan toe. Dit stuk is zeer onthullend over de positie die De Maasbode innam in het debat. Naast dat de titel een duidelijk teken was van wie De

¹⁵ Idem; *De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad* (06-02-1872); *De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad* (08-08-1873).

¹⁶ *De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad* (19-02-1872); *De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad* (06-02-1872); Hanson, 'The Founding of the French Third Republic', 1028, 1031.

Maasbode de belangrijkste speler vond, zag De Maasbode diens overwinning eigenlijk al als een vergane conclusie. Het schreef:

‘Wij zien hem [Chambord] reeds, den nieuwen koning van Frankrijk, die dat schoone land en Europa vrede en rust wedergeven zal, en beginnen de dagen te tellen, die er nog moeten verlopen, eer hij den scepter en daarna de macht om te redden, zal in handen nemen.’

De Maasbode zag Chambord dus als de redder van Frankrijk. Ze zagen in hem zelfs ‘het werktuig, waarvan de Voorzienigheid zich wil bedienen, om de wereld te hervormen’. Maar, waarvan diende Frankrijk dan gered te worden? Het antwoord is duidelijk te vinden in hetzelfde artikel, en in de vele andere artikelen die De Maasbode over het onderwerp schreef. Zo schreef het blad dat de voormalig keizer Napoleon III alles deed om het land ongelukkig te maken. Hoe hij dat deed? Door ‘de ijverigste dienaar der revolutie [te zijn], en hij bevorderde haar waar hij kon of mocht’. Zijn werk zorgde ervoor dat Frankrijk, en in het bijzonder Parijs, godsdienstloosheid aangaf. De Maasbode stond als katholiek blad, voor de gewone katholiek of de ‘kleine luyden’ (het blad schreef ‘wij schrijven de taal der geleerden niet...’), natuurlijk niet achter het godsdienstloos worden van een land. En al zeker niet Frankrijk, dat een lange katholieke traditie had en een van de belangrijkste verdedigers van de paus was geweest. Zowel Bonaparte als de Republiek waren uitingen van de goddeloosheid van 1789 en moesten dus vernietigd worden. Er moest een terugkeer komen naar de monarchie en religie, en wel een onder Chambord, die door God aangewezen zou zijn.¹⁷

Naast De Tijd was dus ook de Maasbode voor de graaf van Chambord. Ook hier deelde de godsdienstige krant het idee van Chambord: Frankrijk was in het leed gestort door de Franse Revolutie en dat moest verholpen worden door een terugkeer naar de godsdienst en de monarchie op basis van het *droit divin*. Chambord legde zijn visie uit in een manifest dat bekend staat als het ‘witte vlag manifest’. In het manifest beschreef Chambord dat hij nooit afstand zou doen van de witte vlag van Hendrik IV, de vlag van de oude Franse koningen, en dus niet de driekleur zou aannemen die Frankrijk gebruikt had sinds 1789. De Maasbode schreef dat het manifest ‘aller harten aangreep en ze deed ineenkrimpen van spijt of beven van vreugde. Het verklaarde rondweg den oorlog aan de revolutie en

¹⁷ ‘De graaf van Chambord’, *De Maasbode* (03-03-1872).

verkondigde de eenige ware beginselen [de godsdienst], die de volken gelukkig kunnen maken'. Echter, er was in Legitimistische kringen eerder een gevoel van wanhoop uitgegaan door het uitbrengen van het manifest. Het leek namelijk dat Chambord met het pamflet zijn eigen glazen had ingegooid, aangezien gedacht werd Frankrijk nooit de driekleur zou opgeven. Eerder had de Maasbode al geschreven dat 'niet enkel de liberale bladen die betekenis aan de proclamatie gaven, ook conservatieven waren van hetzelfde gevoelen'. Hoewel De Maasbode, net als De Tijd, stelde dat zij die interpretatie er niet aan gaven, gaf zij zo dus wel weer dat er gemengde gevoelens over het manifest waren in Frankrijk zelf.¹⁸

De Maasbode stond dus achter dezelfde principes die Chambord wilde terugbrengen naar het Frankrijk van na 1789. In principe wilden beiden de Franse Revolutie beëindigen. Waarom hadden zij een zodanige hekel aan de Franse Revolutie? Een van de antwoorden is natuurlijk de hierboven genoemde godsdienstloosheid die eruit voortkwam, maar dat was slechts een uitvloeijing van de daadwerkelijke oorzaak, een symptoom van de daadwerkelijke ziekte: het liberalisme dat zich na 1789 gevormd had. Net als De Tijd greep De Maasbode de kwestie aan om kritiek te geven op het liberalisme zoals zich dat na 1789 had gevormd. De Maasbode schreef dat 'het liberalisme een volk slechts ongelukkig maken kan'. In feite noemde de Maasbode dit ook als een reden om hem te steunen: 'daardoor kreeg Chambord ook dadelijk den steun van alle Katholieken ter wereld en van alle andersdenkenden, die de practijken van het liberalisme schuwen'. Het was helemaal niet vreemd om tegen de Franse liberalen te zijn als godsdienstige krant. De liberalen van de Derde Republiek hadden veel ex-leden van de Tweede Republiek in de Nationale Vergadering. Ten tijde van de Tweede Republiek kregen de liberalen het aan de stok met de religieuzen, waardoor het een sterker antireligieus kenmerk kreeg. Dit zette zich in de Derde Republiek door.¹⁹

Het liberalisme stond daardoor voor De Maasbode ook voor wanorde. Zo stelde het blad dat '...allerlei soort van liberalen... elkander op het afschuwelijke oorlogsveld [zullen] ontmoeten, om Frankrijk te doen gevoelen dat de Commune van Parijs het nog niet genoeg geleerd heeft'. De liberalen zouden dus uiteindelijk een nog groter bloedvergieten dan de Commune veroorzaken, aldus De Maasbode. Bij de val van Thiers in 1873 hadden alle groepen aan de rechterzijde (Legitimisten, Orleanisten en Bonapartisten) hun krachten

¹⁸ Idem; *De Maasbode* (18-07-1871).

¹⁹ *De Maasbode* (18-07-1871); 'De graaf van Chambord', *De Maasbode* (03-03-1872); Maurice Agulhon, *The republican experiment, 1848-1852* (Cambridge, 1983).

gebundeld om een meer conservatieve koers te gaan varen. Normaliter waren zij hevig in conflict met elkaar, maar zij trad nu op met 'eene vastheid, die zelfs geen sterveling in het groote Frankrijk een poging deed aanwenden om haar te verijdelen of ongedaan te maken'. Zij deed dit omdat Frankrijk, in de ogen van de Maasbode, in grote wanorde werd gegooid door de meer liberale, met republikeinen gevulde regering van Thiers. En de rechterzijde deed dat terwijl het leek alsof iedereen tegen hen was, alsof de monarchie afgedaan was. De Maasbode zag daarin een duidelijke ingreep van de 'de vinger Gods' om de monarchisten te helpen, en daarbij per definitie Chambord als 'gezant van God'.²⁰

Voor de twee religieuze bladen was de graaf van Chambord de enige goede keuze, aangezien de andere twee (de Bonapartisten telden niet echt meer mee, aangezien zij net hun Rijk hadden verloren) keuzes teveel verbonden waren met de principes van 1789 en goddeloosheid. Deze waren voor de kranten onlosmakelijk verbonden met goddeloosheid en daarom onmogelijke keuzes. Echter, niet iedereen stond kritisch ten opzichte van de Franse revolutie. Er was ook een krant die zich specifiek richtte op de voorstanders van de principes van 1789, namelijk het Algemeen Handelsblad.

De argumentatie van de Maasbode om voor Chambord te kiezen kwam er dus op neer dat deze het geloof terug zou brengen in Frankrijk. Op die manier zou hij tegelijkertijd ook optreden tegen de idealen van 1789 en dan voornamelijk het uit de Revolutie voortgekomen liberalisme. Aangezien de andere kandidaten allemaal het liberale gedachtegoed in meer of mindere mate aanhingen, waren zij onmogelijk voor De Maasbode.

Algemeen Handelsblad

Het Algemeen Handelsblad was sinds 1830 de eerste dagelijkse krant van Nederland, en nam door de periode waarin deze werd vormgegeven een sterke liberale traditie aan. Deze liberale principes zijn ook in de weerspiegelingen op de Franse constitutionele crisis te herkennen. Zo stelde het Handelsblad dat:

'deze enkele socialisten als dijkwerkers den stroom der Orleanisten in zijn bedding terugdrijven. Men zou door deze woorden tot de meening komen, dat het soevereine volk te Parijs sovereiner is, dan het volk dat het overige Frankrijk bewoont; en dit is weer een bewijs

²⁰ 'De val van Thiers', *De Maasbode* (10-06-1873).

te meer van de gruwelijke onverdraagzaamheid en illiberaliteit der socialisten en roode republikeinen.'

Dit toont aan dat het Handelsblad de onverdraagzaamheid en illiberaliteit van de roode (socialistische) republikeinen verafschuwde. Daaruit kon worden afgeleid dat zij achter de principes van de verdraagzaamheid en het liberalisme stonden. Daarnaast ging zij uit van de soevereiniteit van het volk, zoals dat in 1789 werd gepropageerd, en niet dat van de vorst. En zijzelf noemden zichzelf ook gewoon liberalen. Als de definitie wordt aangehouden dat het liberalisme als stroming onlosmakelijk verbonden is aan de principes van 1789, is hier een duidelijke splitsing tussen de godsdienstige kranten en het Handelsblad.²¹

Het zou dan te verwachten zijn dat het Handelsblad een fundamenteel andere mening had over hoe Frankrijk staatkundig zou moeten worden ingericht dan de godsdienstig gekleurde kranten. Dit was ook het geval. Daar waar de godsdienstig gekleurde kranten een monarchie onder Chambord als de geprefereerde kanshebber zagen, stelde het Handelsblad juist dat 'zoo de Nationale Vergadering een Bourbon tot koning uitroept, een burgeroorlog onvermijdelijk [is]...'. Eerder werd al gesteld dat De Tijd en de Maasbode de republikeinen juist als grootste gevaar voor een burgeroorlog zagen (waarin zij met de Commune gelijk kregen, al moet worden gesteld dat dit citaat van het Algemeen Handelsblad uit een artikel ná de val van de Commune verscheen). Hier stelde het Handelsblad juist dat een herstel van het koningschap op basis van het droit divin daartoe het grootste gevaar was. Duidelijk was dat het Algemeen Handelsblad geen nieuwe burgeroorlog in Frankrijk wenste, zeker niet na de Commune een jaar eerder, en uit dit citaat blijkt dat een monarchie onder Chambord dan ook niet gewenst was.

Uit het feit dat een monarchie onder Chambord niet gewenst was, kan echter niet worden afgeleid dat het Handelsblad daarom tegen het herstel van de monarchie als zodanig was. Immers, er was ook nog de liberale prins van Orleans als troonpretendent aanwezig, die een staatsbestel voorstond die leek op het Nederlandse staatsbestel indertijd. De Bonapartisten waren momenteel uitgespeeld, gezien hun Keizerrijk net was gevallen en zij een zeer geringe hoeveelheid leden in de Nationale Vergadering had. Echter, als de andere

²¹ W. Visser, *De Papieren Spiegel, honderdvijfentwintig jaar Algemeen Handelsblad, 1828-1953*, (Amsterdam, 1953), p. 43.; Algemeen Handelsblad (24-02-1871); Algemeen Handelsblad (23-07-1873), "Wij liberalen geloven in vrijheid..."

gepubliceerde artikelen bekeken worden, wordt al snel duidelijk dat het Algemeen Handelsblad een monarchie op zich niet wenste te zien. Zo stelde het Handelsblad dat:

‘Wij hebben gezien, hoe de onwetenschap en staatkundige onverschilligheid der landelijke bevolking (platteland), welke met elke regeringsvorm tevreden is, zoo er slechts orde in het land heerst, Frankrijk aan grote gevaren blootstellen...’.

Het overgrote merendeel van het platteland had bij de samenstelling van de Nationale Vergadering op monarchisten gestemd. Hier moet dus de conclusie worden getrokken dat slechts zij die ‘onwetendheid en staatkundige onverschillig’ waren en die ‘met elke regeringsvorm tevreden is’ een monarchie zouden willen. Het Algemeen Handelsblad rekende zich daar zelf niet bij. Het rekende zich tot een krant voor de liberalen in het land. De liberalen waren stereotiep veelal hoger opgeleide mensen van een hoge sociale status, zoals juristen en advocaten. Het stelde in een artikel begin 1872 dan ook dat als het monarchale gevoel in Frankrijk veld won, ‘het denkend deel der natie de toekomst met minder beduchtheid te gemoet [zou] zien’. Gelukkig, stelde het Handelsblad, hadden ‘de laatste verkiezingen...overtuigend bewezen, dat de sympathie voor de republiek overal in Frankrijk toeneemt’. Inderdaad, alle tussentijdse verkiezingen die gehouden werden gedurende de driejarige periode die in dit werkstuk bestudeerd wordt, resulteerde in een republikeinse overwinning. Dit bracht de monarchisten dan ook in het nauw aangezien zij hun meerderheid in de Nationale Vergadering steeds meer zagen verkleinen, en daarmee de mogelijkheid tot het herstel van de monarchie. Zij probeerden het tij in 1873 dan ook te keren door Thiers af te zetten als president en hem te vervangen door de meer conservatieve generaal MacMahon.²²

Er kan dus met grote zekerheid worden gezegd dat het Algemeen Handelsblad voor de republiek was. Dit had voornamelijk te maken met de liberale principes die aan de republiek ten grondslag lagen. Zo ging de republiek het meest uit van de soevereiniteit van het volk, gaf het aan iedereen de grootste mate van vrijheid en werden de intellectuelen er niet door onderdrukt. Aan de andere kant kan echter ook gesteld worden dat de voorkeur voor de republiek ook te maken had met de grote onderlinge vijandigheid in het kamp der royalisten. Het Algemeen Handelsblad was het eens met de stelling van Thiers – die in

²² Idem.

aanzien gestegen was voor het Handelsblad nadat hij de republiek meer was gaan bejubelen – dat de republiek de staatsvorm was die Frankrijk het minst verdeelde. Zo kon iedereen de republiek dienen ‘omdat alle vaderlandslievende ingezetenen haar zonder schande dienen kunnen, ter wille van het gemeenschappelijke vaderland’.²³

Het Algemeen Handelsblad maakte echter geen droombeelden. Het rapporteerde dat de Republiek slechts in naam bestond. Het werd gedomineerd door een conservatieve, rechtse (in deze tijd werd het liberalisme aan de linkerkant van het spectrum geplaatst, en het conservatisme op de rechterkant) meerderheid, die de republiek zo snel mogelijk wilden vervangen door een monarchie. Deze meerderheid was echter intern verdeeld en werd het niet eens, waardoor het land bestuurd werd door ‘zulk een middelmatig man als Thiers’. Het Handelsblad merkte dan ook op dat dit monsterverbond van de rechtse zijde de stabiliteit in Frankrijk niet ter goede kwam. Er was geen verenigende kracht in het land. Het stelde dat Frankrijk ‘een groot man, een genie’ nodig had om het land weer op orde te brengen. Deze waren echter niet voor handen, behalve misschien de ex-radicalen, maar nu gematigde republikein Gambetta. Het land was in een impasse verzaakt, die misschien wel zou worden opgelost met een coup.²⁴

De oplossing lag volgens het Algemeen Handelsblad in herverkiezingen voor de Nationale Vergadering. De Nationale Vergadering was niet meer representatief voor het volk, waardoor iedereen een coup ging overwegen om zijn of haar doelen te bereiken. Het trok daarbij een vergelijking met de situatie van 1851. Door het verkiezen van nieuwe leden voor de Nationale Vergadering zou dat probleem verholpen worden, waarbij het Algemeen Handelsblad waarschijnlijk op een grote overwinning voor de republikeinen rekende. De conservatieve meerderheid hield dat echter tegen. Sinds de initiële verkiezing van de Vergadering begin 1871 hadden republikeinen alle tussentijdse verkiezingen gewonnen. Met een republikeinse meerderheid zou de Republiek definitief tot stand kunnen komen. Aan de andere kant was het natuurlijk ook mogelijk dat de rechtse monarchisten een verbond sloten en één gezamenlijke pretendent zouden steunen. Het Algemeen Handelsblad

²³ Passmore, *The Right in France from the Third Republic to Vichy*, 19 (Thiers begon in 1872 een meer pro-republikeinse koers). *Algemeen Handelsblad* (24-02-1872). Aangezien de monarchie werd gezien als de vrijheid beperkend en de intellectuelen onderdrukkend, kan worden aangenomen dat de republiek daarvan juist het tegenovergestelde was.

²⁴ *Algemeen Handelsblad* (19-10-1871); *Algemeen Handelsblad* (24-02-1872); *Algemeen Handelsblad* (27-05-1873). Voor meer informatie over de ontwikkeling van het liberalisme sinds 1789 zie: Andrew Heywood, *Political ideologies: an introduction* (New York, 2012), p. 24-65.

geloofde daar niet in. De idealen van Chambord waren zo tegen die van 1789 en de prins van Orleans in, dat dit vrijwel onmogelijk werd geacht. Ook hier wordt dus de conclusie getrokken dat Chambord zich nooit met het liberalisme wilde verenigen.²⁵

De monarchisten probeerden ook uit de impasse te komen door Thiers af te zetten als president en MacMahon daarvoor in de plaats tot president te verheffen, maar dit loste volgens het Handelsblad niets op, noch hielp het de monarchale zaak. Zo was MacMahon geen 'scherp getekende persoonlijkheid', terwijl de republiek dat juist nodig had. Het Handelsblad had liever gezien dat Grévy – een republikein en voorzitter van de Vergadering – tot nieuwe president benoemd was.²⁶

In het afgelopen hoofdstuk is er voornamelijk gekeken of er in de krantenberichten een duidelijke voorkeur voor een bepaalde kandidaat te vinden was, en zo ja, welke redenen de kranten daar zelf voor gaven. Daaruit is gebleken dat zij elk een voorkeur hadden en dat de redenen die zij opgaven vaak te maken hadden met de achtergrond van de krant. Zo waren De Tijd en de Maasbode voor de graaf van Chambord omdat hij een politiek van herkatholisering van Frankrijk voorstond. En het Algemeen Handelsblad steunde de liberale republiek omdat zij zelf ook liberalen waren.

De vraag ontstaat dan of, als zij een bepaalde voorkeur hebben, zij dan objectief schrijven over de andere partijen en personen. Je kunt een discours uiteenzetten aan de hand van degene die steun krijgt, maar die kracht bijzetten door de andere groepen daartegen af te zetten. Zijn de kranten alleen positief over hun geprefereerde kandidaat, of ook negatief over de anderen?

²⁵ Idem; *Algemeen Handelsblad* (25-02-1872).

²⁶ *Algemeen Handelsblad* (26-05-1873).

Een negatief discours?

Nu dat duidelijk is dat elke krant een positief discours had, wordt gekeken naar een negatief discours. De aanwezigheid van een positief discours betekent immers niet dat er ook een negatief discours aanwezig hoeft te zijn. Schreven de kranten in hun opinieartikelen neutraal over de andere kandidaten? Of was er naast een positief discours ook een negatief discours te vinden?

De Tijd

Direct na de verkiezingen van de Nationale Vergadering had De Tijd het volgende op te merken over de republikeinen die door Parijs naar Bordeaux waren gezonden: 'Dit wantrouwen [van de afgevaardigden] mag echter niet geheel misplaatst worden geacht, nadat de Parijzenaars den hevigsten woelgeesten en volksopruiers een plaats in de vergadering bezorgd hebben.' Direct werd dus al een slecht beeld van de republikeinse afgevaardigden gegeven. In een artikel van twee dagen later wordt dieper ingegaan op andere republikeinse afgevaardigden. Zo wordt over de minister Jules Simon geschreven dat hij 'zoo veel verwoestingen in het godsdienstig onderwijs heeft aangerigt', maar wordt ook gezegd dat ze dit geen grote bedreiging achtten omdat De Tijd verwachtte dat het een tijdelijk ministerie zou betreffen. Ook werd gesteld dat met betrekking tot de onderhandelingen met Duitsland de gemoederen wel eens hoog op zouden kunnen lopen, ja, zelfs tot een burgeroorlog zouden kunnen leiden. De Tijd achtte daarbij het meeste te vrezen van de republikeinen. De manier waarop dit werd geschreven is erg onthullend. Het citaat luidt: 'Het is zelfs te vrezen dat daardoor een burgeroorlog ontstaat. Natuurlijk heeft men daaromtrent het meest te vrezen van de republikeinen.' Het woord 'natuurlijk' geeft aan dat het een vanzelfsprekendheid zou zijn, iets wat door niemand betwist kan worden. Thiers zou dat proberen te voorkomen door ze enkele plekken in de ministeries te geven. Helaas kwam die burgeroorlog er toch in de vorm van de Commune, die inderdaad door (rode) republikeinen werd ingegeven.²⁷

De Tijd was dus negatief over de republikeinen. Het blad was echter nog tam bij de republikeinen in vergelijking met de Orleanisten en de president van de republiek, Thiers. De

²⁷ *De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad* (21-02-1871); *De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad* (23-02-1871).

Tijd nam een sterke positie in waar het de liberale monarchisten in de vorm van de Orleanisten betrof en zette hen af als op macht beluste onruststokers. Zo had De Tijd de Orleanistische dynastie niet gezien als rechtmatige koning van Frankrijk, en uitte het blad zich slecht over de revolutie van 1830, waaraan zowel Thiers meedeed en waarbij de Orleanisten op de troon kwamen. De Tijd noemde de Orleanisten 'den door heerszucht verblinden afstammeling van den jongeren tak der fransche vorsten; Louis Philippe van Orleans'. Zo vertrouwde De Tijd de prinsen van Orleans die zitting hadden genomen in de Nationale Vergadering niet ('[het] wordt van hen evenmin geloofd als van Lodewijk Napoleon in 1848') en stelde dat

'De kleinzonen van Philippe Egalité, de zonen van Lodewijk Filips en de broeders van de hertog van Montpensier zouden hun bloed en afstamming verloochenen, als zij van heerszuchtige bedoelingen vrij waren, en niet op kansen loerden, om die te verwezenlijken, door welke middelen ook.'

De Tijd beschuldigde de prinsen van Orleans dus eigenlijk genetisch een neiging naar intriges en verraad te hebben. Verraad, aangezien Philippe Egalité stemde voor de onthoofding van Lodewijk XVI en Louis Philippe de kroon tot zich nam in plaats van Chambord in 1830. Dit zet zich voort in latere berichten. Daarnaast gaf De Tijd de Orleanisten de schuld van het niet lukken van de fusiepogingen tussen de Legitimisten en Orleanisten. Chambord had niets liever gewild dan de verzoening tussen de beide huizen (en dat klopt, al sinds 1848 had Chambord dit gezegd), maar de partij van de Orleanisten verpestte de pogingen steeds. Ook hier ging het er volgens De Tijd om dat Chambord dan uiteindelijk aan de kant zou worden gezet en de monarchisten liever zouden kiezen voor 'een koning' in plaats van 'de koning', iets wat De Tijd verafschuwde. Het koningschap moest op 'de juiste principes', dus die van Chambord, worden gestoeld, dus door God aangesteld en niet gekozen.²⁸

In de beginperiode van de republiek werd ook een artikel geschreven waarin de nadruk erg lag op Thiers. Het zou als een persoonsschets kunnen worden gezien. Wat

²⁸ *De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad* (18-05-1871); *De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad* (06-02-1872); *De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad* (20-02-1873); *De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad* (08-08-1873); *De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad* (15-08-1873). Steven D. Kale, Voor meer informatie over de houding en politiek van Chambord ten opzichte van de Orleanisten en het Tweede Keizerrijk zie: 'French Legitimists and the Politics of Abstention, 1830-1870', *French Historical Studies* Vol. 20, No. 4 (1997), pp. 665-701, alhier p. 666 en verder; Hanson, 'The Founding of the French Third Republic', 1040.

schreef De Tijd in deze schets? Het begint met het beschrijven van enkele gebeurtenissen tijdens de revolutie van 1830. Thiers zou indertijd 'bij de plundering van 't aartbisschoppelijk paleis en bij de neerhaling van het Kruis dat de tinnen der kathedraal versierde, een aanmoedigend toeschouwer was'. Thiers zou dus ongelovig zijn. Een schandelijk moment, zeker in de ogen van De Tijd. Daarna gaat het artikel in op de periode tot 1852. Het stelt dat 'De Revolutie van 1848 immers, ofschoon door Thiers gans niet gewild, is voor een groot deel te wijten aan de misslagen, door dien staatsman op roekelooze wijze begaan.' Thiers is dus naast ongelovig ook nog incompetent. Toen hij de moeder van Chambord in 1848 tegenkwam, nam haar gevangen. Dit snapte De Tijd nog, hij was immers minister van een haar vijandig regime. Wat De Tijd echter niet kon vergeven was de manier waarop hij haar daarna behandelde om tot Chambord te komen. Thiers was dus ook nog een hork. En als laatste werd Thiers verantwoordelijk gehouden voor de situatie van de monarchisten in 1871. Thiers was in 1848 hoofd van de Orleanisten en hielp toen, volgens het beeld dat de Tijd schetste, samen met andere invloedrijke Orleanisten de verbroedering tussen de twee takken van de Bourbon familie tegen te houden. De huidige president van de republiek had er dus al veertig jaar eerder voor gezorgd dat de monarchisten een achterstand hadden en een moeizame fusiepoging moest doen. Om het artikel en de visie van De Tijd over Thiers samen te vatten:

Thiers is een ongelovige, misschien zelfs het katholicisme hatende hork die de op macht beluste Orleans-dynastie op de troon hielp, vervolgens zo incompetent was dat hij de revolutie van 1848 veroorzaakte en toen de Orleans-dynastie tot inkeer kwam en zich wilde onderwerpen aan Chambord dat verhinderde. Daarmee was Thiers de oorzaak van de situatie van de monarchisten in 1871.²⁹

De Tijd had dus een negatief discours over de republikeinen, maar een zeer negatief discours over Thiers en de Orleanisten. De republikeinen stonden voor hun principes, zelfs al was De Tijd het daarmee oneens. Thiers en de Orleanisten daarentegen hadden de kansen van Chambord, de gewenste pretendent, onnodig verkleind en nu dat ze de kans hadden om dit recht te zetten deden ze dat niet.

²⁹ *De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad (18-05-1871).*

Maasbode

De Maasbode is een interessant geval. De artikelen van de Maasbode vertoonden maar heel sporadisch negatieve berichten over de andere mogelijkheden. Deze negatieve berichten kwamen vaak na een voor de Maasbode teleurstellende gebeurtenis. Zo schreef de Maasbode lovend over de prins van Orleans tijdens de fusiepogingen, maar negatief over de partij van de Orleanisten die de verzoening tegenhielden en, als die toch mochten lukken, Chambord of diens opvolger alsnog dwingen om liberale principes te volgen. En zo schreef het over de negatieve dingen die Napoleon III had gedaan, namelijk de Revolutie verspreiden, om het te contrasteren met hoe goed de Franse natie weer zou worden onder Chambord. De Maasbode schreef dus sporadisch negatieve dingen over een voor de kansen van Chambord teleurstellende ontwikkeling, of om als contrast te dienen. Echter, waarom werd dan gesteld dat De Maasbode een interessant geval was? ³⁰

Waar De Tijd voornamelijk de, voornamelijk liberale, partijen bekritiseerde, deed De Maasbode dat met een *ander blad*, namelijk het liberale Algemeen Handelsblad. Zo schreef het dat het Algemeen Handelsblad kennelijk in een andere realiteit bestond dan De Maasbode. Het Algemeen Handelsblad had aangegeven dat alle boeren het witte vaandel (wat Chambord graag wilde) verfoeiden omdat ze de onderdrukking van hun voorvaders onder eeuwen ancien régime niet zouden zijn vergeten. Daarnaast stelde het Handelsblad dat de monarchie geen enkele kans zou hebben onder de Parijse bevolking. De Maasbode viel dat aan door te vragen hoe zij dan de opstand in de Vendée tegen de Eerste Republiek verklaarden en stelde 'hoe iemand die enige kennis heeft van l'histoire contemporaine, zoo over de bourgeoisie en de boeren van Frankrijk spreken kan, is zeker onbegrijpelijk.' De Maasbode brengt zelfs het Rotterdams-liberale blad NRC in deze strijd om aan te tonen dat het Handelsblad het hier mis heeft. Diens correspondent stelde dat de Parijzenaren die eerst niet geloofden in de fusiemogelijkheid thans een toontje lager zongen en het voor mogelijk hielden, en dat grote delen van het land onverschillig stonden tegenover de terugkeer van de monarchie. De Maasbode leidde daaruit af dat 'De bourgeoisie en de boeren *onverschillig zijn*...en beschouwen hare vestiging als *mogelijk*'. Het blad erkende overigens wel dat de NRC-correspondent ook opmerkte dat het volk bang was voor de toekomst onder een monarchie, maar bracht daar tegenin dat zij zich daar niet hardnekkig tegen wilden verzetten. De Maasbode verweet het Handelsblad de mogelijkheid voor een liberale

³⁰ De Maasbode (18-07-1871).

overwinning als een vanzelfsprekendheid te blijven zien, terwijl een liberale nederlaag zeker ook tot de mogelijkheden behoorde. De aanval van de Maasbode op een ander blad is in de behandelde artikelen een unicum, en daardoor neemt de Maasbode een interessante positie in.³¹

Gesteld kan dus worden dat De Maasbode geen consistent negatief discours had over een van de partijen. Wel viel de krant direct het Handelsblad aan voor het constant onderschatten van de kansen van de monarchale partij. Daarmee had het als enige (in de door mij onderzochte artikelen) een negatief discours over een ander blad.

Algemeen Handelsblad

Het Handelsblad noemde de monarchisten gevaarlijk en verwees constant naar hen als ‘een monsterverbond’. Hoewel het Algemeen Handelsblad geen voorstander was van de Legitimisten, had zij in het begin wel respect voor de stroming als groepering zijnde. Zo stelde het blad bij de instelling van de republiek dat de Legitimisten het beste georganiseerd waren. Zij hadden een pretendent die zich al gedurende het gehele Tweede Keizerrijk als hun leider had opgeworpen en een consistent programma had. Maar nog geen jaar later schreef het ‘De legitimisten, die samenzweren tegen de regering van het land...’ en ondersteund dat met een citaat van Thiers, die alleen een samenzwering zou zien als hij naar de meerderheid keek (die bestond uit de monarchisten). Ze betreurden het dat Thiers als president niet de Vergadering kon ontbinden, want dan zouden de republikeinen zeker winnen.

Het Handelsblad maakte ook een schets van hoe een regering eruit zou zien als de monarchisten wonnen. Kort gezegd zouden de monarchisten andere groeperingen tegen zich in het harnas krijgen, waardoor een burgeroorlog vrijwel onvermijdelijk werd. Om die reden schreef het Handelsblad ook steeds van een ‘tijdelijke vervulling van de troon’ als Chambord inderdaad tot koning zou worden gekroond. Het Handelsblad wenste geen nieuwe burgeroorlog in Frankrijk en vond de terugkeer van de monarchie dus ook niet gewenst. Zij gaven die overigens ook geen kans van slagen:

³¹ *De Maasbode* (21-08-1873).

*‘Een legitimistische monarchie gelooven we oprecht, dat zeer bepaaldelijk een onmogelijkheid is geworden in het tegenwoordige Frankrijk. De clericale partij aldaar is veel te zwak om een Koning van haar keuze te doen verkiezen’.*³²

Het Handelsblad schreef ook over de fusiepoging tussen de beide monarchale groepen en gaf ook die geen kans van slagen, voornamelijk door de Orleanisten. De Orleanisten zouden dan hun liberale principes op moeten geven en dat achtte het Handelsblad niet mogelijk. Toen in 1872 de eerste vorderingen leken te worden gemaakt, schreef het Handelsblad spottend

‘ “De Fusie is tot stand gekomen!”

“En welke vlag heeft men aangenomen?”

“Men is het nog niet eens over de vlag!...Men is het ook nog niet eens geworden over den Persoon die tot Koning zal worden uitgeroepen;” ’,

waarmee redelijk duidelijk werd getoond dat het Handelsblad niet geloofde in de fusieplannen, en misschien zelfs dat die mogelijkheid lachwekkend was. De huidige situatie was het in ieder geval. De Legitimisten zouden dan wel ‘van te voren alles goedkeuren wat hij [Chambord] zeggen of doen mogen’ (daarmee trok het blad al de parallel: dit wordt de toekomst van Frankrijk onder Chambord), de Orleanisten waren niet op die manier gebonden aan hun hoofd. De krant achtte het vrijwel onmogelijk dat ‘deze vierhonderd afgevaardigden zich handen en voeten gebonden aan de 60 legitimisten [die de onderhandelingen deden] hebben overgegeven’. Zij achtten het daarom waarschijnlijker dat de Orleanisten neutraal proberen te blijven. De Orleanisten komen er hier dus op zich goed uit naar voren: ze zijn voorvechters van het liberalisme en zullen zich nooit zomaar overgeven aan het ancien régime van Chambord. Chambord en de legitimisten komen er duidelijker wijs dan slecht uit naar voren.³³

Dat het Handelsblad een negatief discours had tegen Chambord werd het meest duidelijk bij de persoonsschets die het Handelsblad eind 1873 van hem deed. Het Handelsblad maakte een directe vergelijking met Hamlet: Chambord hoort niet in deze tijd

³² *Algemeen Handelsblad* (24-02-1871); *Algemeen Handelsblad* (24-02-1872); *Algemeen Handelsblad* (25-02-1872); *Algemeen Handelsblad* (27-05-1873); *Algemeen Handelsblad* (23-07-1873).

³³ *Algemeen Handelsblad* (25-02-1872); *Algemeen Handelsblad* (15-08-1873).

thuis, hij begrijpt niemand en niemand begrijpt hem, en hij ziet het beeld van zijn vermoorde vader steeds opdoemen en is besluiteloos. Deze vergelijking gaat zelfs verder naar de situatie met de graaf van Parijs: 'Eer Chambord verdwijnt, maakt hij eerst zijn geliefden neef – den graaf van Parijs – onmogelijk als plaatsvervanger.' Het Handelsblad noemt dit een positief iets: het volk dat vrij is van de twistende Koninklijke familie kan een plaatsvervanger, een nieuw hoofd kiezen. Daarvoor juichen ze hem toe. Ze zijn blij dat hij eindelijk verdwijnt.³⁴

Het Algemeen Handelsblad had dus een negatief discours over de monarchale meerderheid, die constant werd afgebeeld als een 'monsterverbond van elkaar vijandige bestanddelen'. Anderzijds spitste dit discours zich voornamelijk toe op de graaf van Chambord, die zij vereenzelvigden met het ancien régime.

³⁴ *Algemeen Handelsblad* (23-07-1873); *Algemeen Handelsblad* (04-11-1873).

Het achterliggende debat

De katholieke bladen

De gezamenlijke afkeer van De Tijd en Chambord voor de beginselen van 1789, en het daaruit voortvloeiende liberalisme en republicanisme, maakte dat zijn citaten ook betrekking hadden op Nederland. Zo schreef De Tijd in 1872 naar aanleiding van een uitspraak van Chambord dat een constitutie van een land vanuit de koning naar het land behoorde te vloeien, en niet vanuit het volk (via het parlement) naar de koning, het volgende:

‘Sommige harer [de Nationale Vergadering] leden zijn van oordeel, dat de natie haar wettigen Koning terugroepen, en uit zijn hand haar constitutie ontvangen moet. Dit is dan ook de eenige weg, om aan de revolutie, die in Frankrijk nu reeds honderd jaren heerscht, en het land gebracht heeft tot tegenwoordigen toestand van ellende, verval en vernedering, een einde te maken. Een andere oplossing laat trouwens het monarchaal beginsel niet toe.’³⁵

Hier toonde de Tijd dus hoe een monarchie volgens haar zou moeten functioneren: de koning geeft de grondwet aan het land en diens inwoners. Dit was in Nederland ook gebeurd: koning Willem I wilde aantreden als monarch onder ‘eene wijze en waarlijken constitutie’. Deze was dus volgens het verhaal op basis van de wens van Willem I ingesteld, niet op basis van de wensen van het volk (en dus bij extensie het parlement). Echter, er waren ook groepen volgens de Tijd, waarbij zij voornamelijk de liberalen op het oog had, die vonden dat ‘het koningschap alleen in zooverre waarde [heeft], als het mogt kunnen dienen tot handhaving en bevestiging van het liberalismus’. Chambord verzette zich daartegen met het zogenoemde witte vlag manifest, waarna de liberalen hem voor onmogelijk verklaarden. De Tijd bewonderde hem er alleen maar voor. Niet geheel ontoevallig was in Nederland op dat moment een grote liberale meerderheid aan de macht in de Tweede Kamer, die veel van de taken van de vorst had overgenomen naar aanleiding van de grondwetswijzing in 1848 en de net afgeronde crisis van 1867-1868. In Nederland was het koningschap dus inderdaad gereduceerd tot ‘het handhaven en bevestigen van het liberalisme’. Dat De Tijd juist de persoon koos die zich afzette tegen die manier van denken kan worden opgevat als kritiek

³⁵ De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad (06-02-1872).

op het toenmalige Nederlandse staatsbestel. Bij monde van Chambord leverde De Tijd dus kritiek op de grote invloed van het liberalisme in Nederland. Een aantal jaren na deze crisis zou ook de eerste politieke partij worden opgericht die ook precies dat propageerde: de ARP.³⁶

Het is dus te zien dat De Tijd voor Chambord was, op basis van een overeenkomst in denkwijzen en achtergrond. Beiden hadden een hekel aan de principes van 1789 en zagen in het herstel van een katholieke monarchie onder het huis van voor 1789 de manier om die voorgoed af te sluiten. Daarnaast was Chambord een geweldig mondstuk om de problemen die De Tijd met het Nederlandse staatsbestel had te verduidelijken. Chambord sprak niet alleen over het liberalisme die de situatie in Frankrijk vergiftigde, maar ook over die van Nederland. Ook in Nederland was een sterke liberale meerderheid die de overhand had in de Tweede Kamer en de monarchie in principe beschouwde als een symbool van de natie, dat niet veel macht had en voor zover die dat had, de principes van het liberalisme moest uiten. Net als De Tijd bleek ook het andere religieuze weekblad de monarchie te prefereren in de vorm van het *droit divin* van Chambord. En ook hier was het om dezelfde reden: de afkeer van het liberalisme. Waar De Tijd een directe allegorie maakte met de Nederlandse situatie, gaf De Maasbode meer een algemene kritiek op het liberalisme. Zo kon volgens het blad geen mens gelukkig worden van het liberalisme en probeerde het de godsdienst uit te roeien.

Zoals in het tweede hoofdstuk gezegd had de Maasbode niet echt een consistent negatief discours ten opzichte van een specifieke groep. Echter, wel hadden de negatieve berichten die de Maasbode over anderen publiceerden een trend: zij hadden allemaal te maken met het liberalisme. De Maasbode viel de Orleanisten aan omdat zij verwachtten dat ze Chambord liberale principes zouden proberen op te dringen. Ze waren negatief over Napoleon III omdat hij de revolutie verspreid had en het liberalisme, dat 'iemand slechts ongelukkig kan maken', verder de ruimte gaf. En De Maasbode viel het Algemeen Handelsblad aan omdat ze vonden dat het Handelsblad teveel uitging van een zekere overwinning voor de liberalen. Er bestond dus een negatief discours niet ten opzichte van een bepaalde groep, maar van een bepaalde stroming, het liberalisme.

³⁶ *De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad* (06-02-1872); *De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad* (19-02-1872). Voor meer informatie over de regering van Willem I zie: Jeroen Koch, *Koning Willem I 1772-1843* (Amsterdam, 2013).

Er blijkt dus een trend te zijn: godsdienstig gekleurde kranten stonden achter de terugkeer van de monarchie in Frankrijk, met als koning de graaf van Chambord, en zij gebruikten de situatie om kritiek te leveren op het liberalisme (in Nederland).

Algemeen Handelsblad

Het Handelsblad was dus voor de liberale principes en de republiek, zoals dat verwacht mocht worden van een liberale krant. De vraag of hun beschouwing iets zei over de Nederlandse staatsvorm is te bediscussiëren. Zij brachten niet, zoals De Tijd dat deed, duidelijke allegorieën uit waaruit af te leiden was dat zij de situatie gebruikten om te stellen wat zij vonden van het Nederlandse staatsbestel toentertijd. Er kan wel met zekerheid gezegd worden dat ze de liberale principes die Nederland op dat moment in grote mate aanhing in het staatsbestel niet zouden bekritisieren. Maar er valt wel te speculeren over de vraag of zij Nederland niet liever ook als een republiek hadden gezien. Immers, een koninkrijk onder de prins van Orleans zou vrijwel hetzelfde kunnen worden beschouwd als het koninkrijk Nederland indertijd. Beiden zouden parlementaire monarchieën zijn gebaseerd op liberale principes. Dat het Handelsblad deze optie eigenlijk nooit serieus voor mogelijk hield en altijd voor de republiek bleef pleiten zou een lichte implicatie kunnen zijn richting het Nederlands staatsbestel. Immers, onder een koninkrijk zou 'het denkend deel der natie' niet goed tot zijn recht kunnen komen. Er zou dan gesteld kunnen worden, puur gebaseerd op deze conjunctuur, dat het Handelsblad vond dat Nederland juist niet liberaal genoeg was. Echter, er zou ook gewezen kunnen worden op het volgende citaat: 'De republiek is voor zulk een verdeeld land als Frankrijk het enige redmiddel...'. Deze zin zou aan kunnen tonen dat de republiek voor een verdeeld land goed is, wat de vraag oproept of het Handelsblad Nederland een verdeeld land vond. Zo niet, zou een monarchie wel kunnen volstaan (al kon dit natuurlijk retoriek zijn omdat ze het koningshuis niet direct wilden aanvallen, maar ook dat is conjunctuur). In ieder geval is duidelijk dat, voor het Algemeen Handelsblad, liberalisme in het staatsbestel aanwezig zou moeten zijn. Daarmee stond het lijnrecht tegenover de religieuze bladen.

Conclusie

Naar aanleiding van de analyse van de bekeken krantenartikelen van De Tijd, de Maasbode en het Algemeen Handelsblad kunnen een drietal conclusies worden getrokken over het Nederland van 1871 en 1873.

Ten eerste blijkt dat de achtergrond van de krant bepalend is voor de positie die de krant inneemt ten opzichte van de geprefereerde staatsvorm of de geprefereerde troonpretendent. De katholieke bladen De Tijd en de Maasbode waren daardoor voorstanders van het herstel van de (goddelijke) monarchie onder Chambord. De legitimatie voor die monarchie was de traditie van het droit divin, wat betekent dat God de personen op de troon had geplaatst voor een reden. Het moge duidelijk zijn waarom deze denkwijze de katholieke bladen aansprak. Het betekende enerzijds een herstel van de katholieke waarden in Frankrijk, waarden waar zij ook voor stonden, en anderzijds de afwijzing van de liberale waarden. Het liberale blad het Algemeen Handelsblad was een voorstander van de republiek. De republiek was voor hen enerzijds een veilig compromis voor alle betrokken partijen, maar betekende anderzijds ook het voortzetten van de liberale waarden die vanaf 1789 een belangrijke rol hadden gespeeld in Frankrijk. Kranten hadden een bepaalde kleur en kozen in een debat de kant die het meest bij hun waarden aansloot. Daarmee gaven zij aan hoe de wereld volgens hen moest worden ingericht. Dit bleek dus niet alleen tijdens de verzuiling plaats te vinden, maar was al eerder een gebruik bij Nederlandse kranten. Dit is niet een opzienbarende of unieke conclusie, maar deze is nu wel te ondersteunen met bewijs.

Ten tweede bleek dat alle drie de kranten ook een negatief discours hadden. Dit had niet altijd betrekking tot de andere staatkundige mogelijkheden. Zo had de Maasbode wel een positief discours over de graaf van Chambord, maar was die krant niet uitermate negatief over de andere staatkundige mogelijkheden. De Maasbode was echter wel vaker negatief over het Algemeen Handelsblad. Dit kwam voornamelijk door de onvoorwaardelijke steun die de krant gaf aan de liberale zaak, zelfs in wat voor De Maasbode bepaald niet goede tijden voor die zaak waren.

De Tijd en het Algemeen Handelsblad daarentegen hadden naast een positief discours, respectievelijk over de graaf van Chambord en de republiek, ook een negatief discours. De Tijd viel voornamelijk de prinsen van Orleans en Thiers aan. De prinsen van Orleans werden afgeschilderd als op macht beluste personen die onrechtmatig de troon naar zich toe probeerden te trekken. Daarnaast was de monarchie die zij probeerden te vestigen ook op verkeerde principes gestoeld, waardoor het tot een schijnkoningschap zou leiden. Deze neiging werd zelfs toegeschreven aan het 'in het bloed van de prinsen zittend' (dus genetisch) waar ze niets aan konden doen. De prinsen van Orleans werden nog wel neergezet als competent, een eer die Thiers niet toebedeeld kreeg. Thiers zou door zijn onkunde eigenhandig voor de ondergang van de Orleansdynastie hebben gezorgd in 1848 en als leider van de Orleanisten de verdeeldheid van het monarchale kamp in de tijd van de Tweede Republiek hebben gecreëerd. Daarnaast werd hij afgebeeld als ongelovig, iemand die de vernietiging van religieuze beelden aanmoedigde en was hij ook nog eens een hork.

Het Algemeen Handelsblad had een negatief discours over alle monarchisten, die zij consequent afbeeldde als een monsterverbond van elkaar vijandige bestanddelen, die het niet eens werden over de richting die het land op moest gaan. Ze creëerden een impasse en moesten eigenlijk de meerderheid in de Nationale Vergadering afgeven omdat de kamer het volk niet meer representeerde. Het valt echter niet te betwisten dat de Legitimisten en Chambord zelf er echter het slechtst uitkwamen. Chambord werd neergezet als een anachronisme die zwak, verward en onhandig is. Daarnaast sleurde hij de Orleansdynastie in zijn val mee door hem onmogelijk te maken als plaatsvervanger.

Ten derde, en veel belangrijker, leek de discussie over het Franse staatsbestel een veel bredere context te hebben. In de achtergrond van al deze artikelen speelde de eigenlijke vraag hoe wenselijk de invloed van het liberalisme was op het staatsbestel (van Nederland). De godsdienstig gekleurde bladen waren over het algemeen antiliberaal ingesteld en vonden dat het liberalisme minder invloed moest hebben, terwijl het Handelsblad juist voor die liberale principes was. De Tijd en de Maasbode stelden allebei dat het liberalisme men slechts ongelukkig kon maken, en De Tijd trok zelfs een directe parallel met Nederland door te stellen dat de grondwet van de vorst aan het volk moest worden aangeboden, in plaats van vanuit het volk aan de vorst opgelegd. Dit was een duidelijke parallel met de Nederlandse koning Willem I die stelde dat hij alleen wilde regeren 'onder waarborging eener wijze constitutie'. De Tijd leek de invloed van het liberalisme op het

Nederlandse staatsbestel hier direct aan te vallen. De Tijd stelde zelfs dat een liberale monarchie zoals de Orleanisten dat wilden zien, en wat het meest op de Nederlandse vorm leek, niets waard was, zeker niet in vergelijking met een monarchie zoals Chambord dat voor zich zag. Duidelijk is in ieder geval dat de katholieke bladen de grote invloed van het liberalisme op het staatsbestel verachtten en vonden dat het alleen maar ellende bracht. Dit was in context niet geheel onlogisch. De laatste twee Franse Republieken hadden een kort en turbulent bestaan gehad en de andere grote liberale republiek, de Verenigde Staten, hadden nog geen tien jaar eerder een burgeroorlog meegemaakt. En ook in Nederland waren de antiliberaal gevoelens aan het oplopen. Aan het einde van dat decennium ontstond de Anti-Revolutionaire Partij, die tegen de principes van de Franse Revolutie was.

Waar De Tijd en de Maasbode zich duidelijk afzetten tegen het liberalisme en eerder terug wensten te gaan naar een monarchie zoals Nederland die had gekend in de periode 1813-1840, af te leiden aan de parallellen uit de artikelen, was het Algemeen Handelsblad er minder duidelijk over. Zo stond het Handelsblad niet aan de kant van de Orleanisten, die een monarchie verkozen die in de buurt kwam van de Nederlandse stijl indertijd, maar van de republikeinen die, logischerwijs, een republiek wensten. Dit omdat de republiek de puurste vorm van de principes van 1789 waren, maar ook omdat het een verdeeld land kon verenigen. Onduidelijk is of zij de republiek verkozen omdat Frankrijk een verdeeld land was, maar Nederland een monarchie kon blijven omdat het een verenigd land was. Mogelijk is ook dat zij niet rechtstreeks het Nederlands koningshuis durfden aan te vallen in hun artikelen. Het Algemeen Handelsblad maakte geen grote parallellen met de Nederlandse situatie zoals De Tijd dat deed. Nu is dat op zich logisch, gezien de liberalen de dienst uitmaakten in Nederland indertijd.

Terloops zou ik graag even willen opmerken dat de verenigende kracht van de republiek zoals die door Thiers en het Algemeen Handelsblad werden gesteld tegenwoordig een van de grootste argumenten is voor het behoud van een monarchie. De premier en president zijn vaak leden van politieke partijen en daardoor deel van de verdeling, immers je bent het eens met diens idealen of niet, maar de vorst is partijloos en kan daardoor grote delen van het volk verenigen. In de jaren 1940 stelde George Orwell: 'At any given time there is an orthodoxy, a body of ideas which it is assumed that all right-thinking people will accept without question. It is not exactly forbidden to say this, that or the other, but it is not done "to say it".' De Tijd en de Maasbode zouden zeker het Handelsblad de arrogantie

verwijten dat alle 'rechtlijnige mensen' het liberalisme zouden steunen, omdat het ervan uitging dat een republiek met een partijdig (lees, liberaal-republikeins) staatshoofd een land juist zou verenigen.³⁷

Als algemene conclusie door alle artikelen heen kan dus worden gesteld dat het debat dat in Nederland tussen 1871 en 1873 werd gehouden over het staatsbestel dat Frankrijk zou moeten aannemen, in grote mate ging over de wenselijkheid van de invloed van het liberalisme op een staatsbestel, en specifiek die van het Nederlandse staatsbestel. Dat debat zou in 1879 met de vorming van de eerste Nederlandse politieke partij, de Anti-Revolutionaire Partij die verwees naar de Franse Revolutie, verder escaleren.

³⁷ Miriam Dobson, Benjamin Ziemann, *Reading primary sources*. p. 197.

Literatuurlijst

Literatuur

Agulhon, Maurice, *The republican experiment, 1848-1852*, (Cambridge, 1983).

Friedman, Gerald, 'Capitalism, Republicanism, Socialism, and the State: France, 1871-1914', *Social Science History* Vol 14 (1990), 151-174.

Hanson, Stephen E., 'The Founding of the French Third Republic', *Comparative Political Studies* 43(8/9) (2010), p. 1023–1058.

Heywood, Andrew, *Political ideologies: an introduction* (New York, 2012).

Jenkins, Brian, *Lord Lyons: A Diplomat in an Age of Nationalism and War*, (Montreal, 2014).

Schrama, Nico, *Dagblad De Tijd*, (Nijmegen, 1996).

Kale, Steven D., 'French Legitimists and the Politics of Abstention, 1830-1870', *French Historical Studies* Vol. 20, No. 4 (1997), 665-701.

Koch, Jeroen, *Koning Willem I 1772-1843* (Amsterdam, 2013).

Passmore, Kevin, *The Right in France from the Third Republic to Vichy*, (Oxford, 2013).

Tombs, Robert, 'THE THIERS GOVERNMENT AND THE OUTBREAK OF CIVIL WAR IN FRANCE, FEBRUARY-APRIL 1871', *The Historical Journal* 23, 4 (1980), 813-831.

Uitgeverij THOTH Bussum, *Het begint met wonen: Ymere - wonen, leven, groeien*, (Amsterdam, 2008).

Valla, Stephen, 'Newspapers', in: Miriam Dobson, Benjamin Ziemann, *Reading primary sources: the interpretation of texts from nineteenth- and twentieth-century history* (London, 2009), p. 192-208.

Vermeulen, Hans, *De Maasbode. De bewogen geschiedenis van "De beste courant van Nederland"*, (Zwolle, 1994).

Visser, W., *De Papieren Spiegel, honderdvijfentwintig jaar Algemeen Handelsblad, 1828-1953*, (Amsterdam, 1953).

Bronnen (allen te raadplegen via Delpher)

Algemeen Handelsblad

Algemeen Handelsblad (24-02-1871).

Algemeen Handelsblad (19-10-1871).

Algemeen Handelsblad (24-02-1872).

Algemeen Handelsblad (25-02-1872).

Algemeen Handelsblad (26-05-1873).

Algemeen Handelsblad (27-05-1873).

Algemeen Handelsblad (23-07-1873).

Algemeen Handelsblad (15-08-1873).

De Tijd

De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad (21-02-1871).

De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad (23-02-1871).

De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad (18-05-1871).

De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad (25-03-1871).

De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad (06-02-1872).

De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad (19-02-1872).

De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad (20-02-1873).

De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad (08-08-1873).

De Tijd: godsdienstig-staatkundig dagblad (15-08-1873).

Maasbode

De Maasbode (28-02-1871).

De Maasbode (18-07-1871).

'De graaf van Chambord', *De Maasbode* (03-03-1872).

'De val van Thiers', *De Maasbode* (10-06-1873).

De Maasbode (21-08-1873).

De Maasbode (14-09-1873).